

RAZPRAVE

Herwig Wolfram

»Rimsko« kraljestvo Germanov

UDK 936.36

WOLFRAM Herwig, dr., redni profesor v pokoju, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Universität Wien, A-1010 Wien, Dr. Karl Lueger-Ring 1.

»Rimsko« kraljestvo Germanov

Zgodovinski časopis, Ljubljana 62/2008 (138), št. 3–4, str. 259–270, cit. 1

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (De., Sn., En.)

Članek obravnava kraljestva germanskih ljudstev, nastalih na tleh Rimskega cesarstva, ki se s svojim imenom sicer vežejo na tradicijo »zunanjih« ljudstev, čeprav so to latinske, poznoantične institucije. Sprejela so najvišji magistrat organizacije poznoantične vojske in s tem povezane položaje namestnikov cesarja, vendar niso postala uradi z regionalno pristojnostjo, temveč teritorialne vladavine, ki so za svoje območje odpravile *imperium Romanum* in *res publica*.

Avtorski izvleček

UDC 936.36

WOLFRAM Herwig, PhD, Professor emeritus, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Universität Wien, A-1010 Wien, Dr. Karl Lueger-Ring 1.

The »Roman« Kingdom of the Germans

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 62/2008 (138), No. 3–4, pp. 259–270, 1 notes

Language: Sn. (De., Sn., En.)

Examined are the kingdoms of the Germanic peoples that had developed in the territory of the Roman Empire. Although their names indicate the tradition of the peoples »from the outside« these kingdoms were Latin institutions of the Late Antiquity. They had accepted the highest magistrate army system of the Late Antiquity and the related positions of the emperor's deputies. In spite of this, they had not become offices with regional jurisdiction but territorial governments that abolished the *imperium Romanum* and the *res publica* in their territory.

Author's Abstract

Rimljani in njihovi grški vzorniki so o instituciji kraljestva razpravljali na treh ravneh.* Po eni strani so pojme, s katerimi so označevali kralja, uporabljali za vse vladarje. Po drugi strani je kralj veljal za idealnega vladarja grško-helenistične *politeia*, za *rex philosophus* ali *basileus* antične države. V času Konstantina Velikega (306–337) so filozofsko teorijo države začeli prenašati na krščanskega imperatorja. Tretja raven interpretacije je bila raven protikraljevskega resentimenta rimske republike, vendar pa s to interpretacijo ni bilo v nasprotju, da je Julijec Cezar svoje poreklo izpeljal iz »svetih« albanskih kraljev, ki so bili potomci Venerinega sina Eneja in njegovega sina Julija, in da so Avgusta primerjali z Romulom in da je Horac pel svoj znameniti *Maecenas atavis edite regibus*, »o Mecenat, ki si potomec starih kraljev«. Ljudje so se radi hvalili, da so njihovi predniki stari kralji, junaki Homerjevih del in herojskega obdobja, ki pa so bili fizično in politično tako mrtvi, da je bilo malo verjetno, da bi si kdo v njihovem imenu prizadeval za oblast v državi. Da kakšen predrznež tega vendarle

* Članek je za objavo prirejeno in prevedeno predavanje, ki ga je avtor imel 29. maja 2007 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani v okviru tematskega bloka Kako bolje razumeti zgodnji srednji vek – štirje pogledi.

ne bi bil storil, so v Rimu *regnum affectare/appetere*, stremljenje po kraljestvu, razglasili za kazenskopравни in sakralnopravni delikt.

Medtem ko je bila v atensko-klasičnem času večina Grkov prav tako protikraljevsko usmerjena, so si v helenističnem obdobju na podlagi izkušenj ustvarili drugačno predstavo o kralju. Ne nazadnje so tudi rimsko politiko v Sredozemlju pojasnjevali s sovraštvom Rima do kraljestva. Neki Grk je tako zapisal: »Beseda monarhija se je Rimljanom tako zelo upirala, da svojim imperatorjem niso rekli ne diktator, ne kralj, ne kaj podobnega. Toda ker je vrhovna oblast v rokah imperatorjev, so ti nujno kralji.« Podoben logičen sklep je izpeljal že Platon, prevzel pa ga je celo Cezarjev nasprotnik Cicero. Seveda so pisce iz obdobja cesarstva zastopali mnenje, da se rimsko cesarstvo bistveno razlikuje od vladavine barbarskih kraljev. Barbarsko kraljestvo je po njihovem temeljilo na plemstvu in krvi, *nobilitas et sanguis*, od cesarja pa se je pričakovala resnična sposobnost, krepost filozofa; vprašanje o cesarjevem poreklu je bilo drugotnega pomena. Že Svetonij – pisec biografij cesarjev, ki so ga velikokrat uporabljali za zgled – je sicer poudarjal plemenito, po možnosti kraljevsko poreklo svojih junakov in jih branil pred drugačnimi očitki, vendar tega njihovega posebnega porekla ni obravnaval kot pogoj za cesarstvo. Veliko bolj si je povišanje vsakokratnih izbrancev razlagal z božjimi znamenji, prerokbami in sakralnimi avspicijami. Kadar pa antični etnografi pišejo o nerimskem barbarskem kraljestvu, se sicer veliko govori o plemenitem poreklu, nič pa o sakralni izvoljenosti s strani božjih sil. Prav v tem smislu je Tacit (*Germania* c. 7, 1) zapisal svoj slaven stavek *reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt*. Potemtakem »jemljejo (volijo Germani) kralje, *reges*, na podlagi njihovega plemenitega porekla, *ex nobilitate*, vojskovodje, *duces*, pa zaradi njihove (ne filozofske, temveč vojaške) sposobnosti, *ex virtute*. Kralji nimajo neomejene in samovoljne oblasti, vojskovodje pa delujejo bolj s svojim zgledom kakor z ukazi.« Tudi stari rimski kralji nekoč niso imeli neomejene oblasti; germansko kraljestvo je bilo torej podobno mitičnemu »preddržavnemu« kraljestvu iz dobrih starih časov, ki pa je sčasoma postalo zastarelo.

Toliko v nekaj besedah o teoriji; v praksi je bila rimska kraljev(sk)a politika – od republike do visokosrednjeveškega Bizanca – seveda bistveno drugačna. Spominjala je na odnos aktualne ameriške politike do diktatorjev in drugih samodržcev. Z njimi ta politika sodeluje, včasih jih celo postavi na oblast, jih podpira, dokler jih potrebuje, ter jih strmoglavi in pusti, da padejo, ko grozi, da bodo postali neprijetni in nelojalni. In vse to kljub temu, da sebe vidi kot trdnjavo in zastavonošo demokracije. Na podoben način je Rim obravnaval kralje tako znotraj kot zunaj meja države. Že republikanski Rim se je ostro boril proti instituciji kraljestva v Italiji, oblast pa je uporabil za to, da je na svojih zunanjih mejah in onkraj njih ustvaril bolj predvidljive razmere, ki so mu omogočile, »da je zaslužnjeval ljudstva«, kot je polemiziral Tacit, kritik cesarstva in kraljestva (*Tacitus, Agricola* c. 14; prim. id., *Annales* XII 30, 2 in *Wenskus, Stammesbildung*, 419 in naslednje). Cesarska politika je namreč nadaljevala z republikansko politiko do nerimskih kraljev. Nič čudnega, da se je celo antičnim opazovalcem zdela samovoljna in cinična, vsekakor polna protislovij. Po Svetoniju (*Augustus* c. 48) je Avgust kraljem jemal in dajal kraljestva po lastni presoji, priznana kraljestva je spremenil v dele rimske države, *membra partesque imperii*, sinove teh kraljev in grofov pa je poslal na vzgojo v Rim. Vlada rimske države je torej priznavala kraljestva, samo dokler je kralje lahko nadzorovala; ko pa so ti postali preveč rimski (beri: premočni), jih je strmoglavila. Ko so jim odvzeli oblast, so zanje kot za privatne osebe skrbeli znotraj države, na državne stroške; na eni strani so jih branili pred maščevanjem njihovih plemenskih nasprotnikov, na drugi strani pa so jim onemogočali, da bi v prihodnje izvajali protirimsko politiko.

Preden predstavimo nekaj tipičnih primerov, spomnimo na tri metodološka razmišljanja: prvič – vedno znova je treba poudariti, da nam je Tacit sicer zapustil etnografski spis »*Germania*«, da pa so bili Germani za Rimljane zgolj eni od barbarov. Drugič – prav je, da pri

proučevanju germanskih fenomenov začnemo s Kelti in da ne pozabimo na Slovane, Balte in Fince, v jeziki katerih so se germanski izrazi ohranili kot žuželke v jantaru. Tretjič – pozornosti poslušalcev ustreza, če z obravnavo splošnih problemov začnemo v njihovem bližnjem življenjskem okolju in na srečo je temu pričakovanju tu mogoče ustreči.

Slavni Livij – sicer pa nihče drug – poroča v svojih knjigah 39–44 za čas med letoma 186 in 169 pr. n. št. o prekoalpskih, točneje rečeno, znotrajalpskih Keltih, ki so zapustili svojo domovino in se ob velikem neodobravanju s strani Rimljanov naselili v današnji Furlaniji. Dežela, iz katere so ti Kelti prišli, se je v celoti ali vsaj deloma raztezala čez ozemlje, ki je potekalo ob Dravi in je segalo od vzhodne Tirolske prek avstrijske Koroške in Štajerske do nekdanje Spodnje Štajerske in zahodne Madžarske, verjetno pa tudi do severnega roba Ljubljanske kotline. Livij je zapisal, da so oblike ureditve pri znotrajalpskih Keltih v nekaj desetletjih doživele korenite spremembe. Rim se je – kakšno staro kraljestvo ni omenjeno – sprva pogajal s knezi in starešinami, eno generacijo pozneje pa je že imel opravka s kralji.

Leta 181 pr. n. št. so Rimljani ustanovili kolonijo Akvileja, in sicer kot odgovor na poskus prekoalpskih Keltov, *Galli transalpini*, ki so pet let pred tem tu hoteli zgraditi utrdbo, *oppidum*. Čeprav se je z vidika mednarodnega prava to zgodilo v nikogaršnji deželi med Veneti in Histri, je Rim omenjeno iniciativo alpskih Keltov klasificiral kot kršitev zoper svojo interesno sfero in priseljence prisilil k brezpogojnemu umiku. Obenem sta morali – v razmiku treh let – dve senatorski poslaništvi ugotoviti, kakšno zaledje je imelo keltsko preseljevanje v svoji domovini. Izvedeli so, da so priseljevanje Keltov sprožili spori znotraj plemen. Sogovorniki rimskih poslancev so bili brezimni »starešine«, ki so vsakokrat izrazili nezadovoljstvo zaradi migrantov in pojasnili, da so ti ljudje svoj podvig izpeljali brez odločitve ljudstva. Ob drugem srečanju so starešine prišli na dan celo z očitkom, da je Rim vsiljivce obravnaval preblago, zato so zavrnili vsakršno odgovornost tako za preteklo kot za prihodnje prodiranje pripadnikov svojega rodu v Italijo. Za Rimljane s tem zadeva seveda ni bila končana. O tem, ali so tu tudi sami imeli prste vmes in na kakšen način, ni poročil. Toda leta 170 pr. n. št. so bili jugovzhodnoalpski Kelti pod močnim večetničnim kraljestvom, ki ga je Rim priznal in podprl in ki je zamenjal za rimske interese neprimerno aristokracijo. Najbrž so imeli alpski Kelti ob tem še dvojno kraljestvo novega tipa, pri katerem ni šlo za skupno vladavino, temveč za teritorialno omejeno vladavino dveh kraljev. Navedena so tudi imena vladarjev. Videti je, da je zahodni skupini vladal kralj Cincibil s svojim bratom kot podkraljem, medtem ko je bil leta 169 pr. n. št. omenjeni Balanos kralj vzhodnoalpskih Keltov. Rimljani so torej skoraj hkrati s tem, ko so uničili istrsko kraljestvo, dovolili nastanek znotrajalpskega keltskega kraljestva in videti je, da so pri keltskih kostnicah dopuščali eksperimentiranje z monarhično oblastjo. Medtem ko je istrsko kraljestvo moralo pasti, ker je na severnem delu Jadranskega morja vodilo upor proti Rimu, je nastalo novo kraljestvo alpskih Keltov, ki je na severovzhodni meji Italije skrbelo za red in mir. Balanos, ki je hotel Rimljane podpreti v boju proti Perzeju, je lahko ponudil čete za »posredovanje v tujini«. Cincibilovo kraljestvo je imelo oblast nad več ljudstvi. Oba omenjena kralja je po kvaliteti mogoče primerjati z vojaškimi kralji, kot so Ariovist, Marbod ali noriški kralj Voccio. Morda je bil Voccio tisti, ki je Cezarju na predvečer spora s Pompejem (49 pr. n. št.) poslal močno konjenico. Vsekakor je bil Voccio tisti, ki je leta 60 pr. n. št. Ariovistu, germanskemu kralju po volji Rima in Cezarja, dal svojo sestro za drugo ženo.

Zdaj pa h Germanom: Walter Schlesinger in Reinhard Wenskus sta v 50. in 60. letih 20. stoletja predstavila tip »germanskega vojaškega kraljestva«, katerega nastanek in uporabo je Anglež Wallace-Hadrill upravičeno razlagal s potrebami rimske politike. Patrick Geary, ki je trenutno profesor na UCLA, je ob tem rekel: »Germanski svet je bil morda najsijajnejša in najtrajnejša stvaritev političnega in vojaškega genija Rimljanov.« V resnici so bili Germani

– po besedah nekega poznoantičnega pisca – hkrati nasprotniki in sluge rimske države. Temu so pravzaprav dolgovali zahvalo za vse, kar je zadevalo trajno, napredno ureditev, njihovo ime, identiteto in zgodovino, pa tudi njihovo duhovno in materialno kulturo. Razumljivo je, da antični viri pripovedujejo zgolj o zgodovini tistih Germanov, ki so se kot barbari vedli »bolj z vidika porekla kot pa pameti«. Ti Germani so bili v večini primerov – od Ariovista do Teoderika Velikega, Klodvika in drugih – vojskovodje, ki jih je Rim bodisi (vsaj za določen čas) priznal za kralje, če jih že ni nastavil, bodisi jih je kljub velikim uspehom oviral.

Najprej si pogledjmo naslednjih šest oziroma sedem germanskih knezov. Kot prvega je treba omeniti Sveba Ariovista, ki je pred letom 70. pr. n. št. z večletno vojsko vpadel v Galijo, kjer je ob pomoči keltskih domačinov poskušal ustanoviti državo. Da bi si med helvečansko krizo pridobil njegovo naklonjenost, mu je senat na zahtevo galskega upravitelja Cezarja podelil ne le naslov »prijatelja rimskega ljudstva«, temveč tudi kraljevi naziv. Ariovist je bil in je ostal edini *rex Germanorum*, ki je v pisnem izročilu zanesljivo potrjen, čeprav je sam sebe najbrž imenoval drugače in verjetno ni vedel, da je German. Po uničenju Helvečanov je Cesar še istega leta, tj. 59 pr. n. št., premagal tudi Ariovistovo vojsko. Ariovistu je uspelo pobegniti prek Rena, že kmalu zatem, leta 54 pr. n. št., pa je umrl.

Herusk Arminij in njegov brat Flavus sta bila obenem pripadnika prve družine svojega ljudstva in rimska državljana; oba sta bila uspešna kot oficirja rimske konjenice z visokim činom in sta zasedala položaj, za katerega so bili navadno predvideni pripadniki viteškega stanu. Medtem ko Flavus viteškega čina ni nikoli dosegel, je bil Arminij rimski vitez in hkrati edini »zunajrimski« German svojega časa, ki mu je dokazano pripadal *ordo equestris*. Ni izključeno, da so Rimljani z njim imeli v načrtu nekaj posebnega; morda so ga nameravali imenovati ali vsaj priznati za kralja. Splošno znana kaotična razdvojenost heruskovske elite je bila nedvomno ovira za trajno ustanovitev province Germanije na desnem bregu Rena. Kraljestvo Heruskov bi bilo vsekakor poenostavilo uresničitev te namere (prim. alpske Kelte in *regnum Noricum*). Če je bilo kaj takšnega načrtovano, seveda ni smelo nastati; kriva je bila Varova bitka leta 9 n. št., ki je zlasti v 19. stoletju veljala za pojem germanskega svobodoljublja in vojne premoči. Lahko pa na to gledamo tudi drugače. V Tevtoburškem gozdu je rimski vitez Arminij z rimskimi pomožnimi enotami in vojščaki germanskega rodu premagal germanskega upravitelja, senatorja in nekdanjega konzula Vara ter njegove legije skupaj z njihovimi pomožnimi enotami, v katerih so ne nazadnje bili Germani. Kljub temu se Arminij od Tacita naprej imenuje *liberator haud dubie Germaniae* in je tako po smrti prejel častni naslov, ki nikakor ni ustrežal njegovim razpoznavnim motivom in ki dobi smisel samo na podlagi poznejše recepcije njegovega dolgoletnega, na koncu uspešnega upora proti Rimu.

Šele Arminijevemu nečaku in rimskemu državljanu Italiku – ki se je rodil v Italiji, odraščal pa je v Rimu – je uspelo postati kralj Heruskov. Njegovo ljudstvo ga je izprosilo od rimske oblasti. Tacit poroča, da je cesar Klavdij Italiku dal denar in telesno stražo ter ga pozval, naj rodovno čast sprejme z zaupanjem. »Je edini mož, rojen v Rimu, ki vladavine v tujini ne prevzema kot talec, temveč kot rimski državljan.« Čeprav je bil Italik lep mož in ni bil deležen zgolj rimske, temveč tudi germanske vzgoje, njegova veličastnost ni trajala dolgo.

Markomana Marboda so tako kot druge kraljeve in knežje sinove na Avgustov ukaz vzgajali v Rimu, končal pa je nekakšen Sandhurst takratnega časa /vojaško akademijo, op. prev./. Ko se je vrnil v *Markomannis*, se pravi v svojo – če uporabimo današnja poimenovanja – severnobavarsko-turinško domovino, je nekaj let pred našim štetjem v sporazumu z državno oblastjo, če ne kar na njen ukaz, svebsko ljudstvo odpeljal na Češko. Njegova naloga najbrž ni bila samo, da zmanjša pritisk Svebov na rensko mejo, ampak tudi to, da zavaruje bok na desnem bregu Rena načrtovane province Germanije. Ni izključeno, da bi bil Marbod moral na Češkem za Rimljane ustanoviti kraljestvo, ki bi utrdilo prostor med Donavo, Moravo in

Labo in bi služilo kot nekakšno nadaljevanje leta 15 pr. n. št. zasedenega južnodonavskega *regnum Noricum*. Tako kot je imel noriški kralj že pred rimsko zasedbo čete, ki so bile v *exercitus Romanus* nadvse dobrodošle, je Marbod po rimskem vzoru oblikoval dobro izurjeno vojsko. Številčna moč njenih enot je nazadnje močno prekašala noriško vojsko, zato so se Rimljani – po analogiji s cezarjansko mejo na Renu – upravičeno začeli bati za Avgustovo mejo na Donavi, ki so jo ravno šele postavili, in so sprejeli protiukrepe, ki so leta 18 pr. n. št. pripeljali do Marbodovega padca. Ne glede na to, ali je bil Marbod rimski državljani ali ne in ali je za svoje kraljestvo Rimu dolgoval posredno ali neposredno zahvalo, dejstvo je, da sta takrat, ko sta se Marbod in Arminij bojevala za prevlado v Germaniji, to isto počeli tudi rimski vojski, kar je mogoče zelo jasno razbrati iz ukrepov, ki sta jih oba vojskovodja sprejela pred začetkom bitke.

Mlajši, kvadski pendant Marbodu je bil Vanij; Rimljani so ga postavili za kralja germanskih plemen, ki so se jim predala po letu 18 n. št. in so jih naselili na ozemlju današnje zahodne Slovaške. Vanij je po rimskem vzoru poskušal svoje kraljestvo gospodarsko in obrambno-vojaško zaščititi, vendar mu je to leta 50 n. št. spodletelo, ker je tako za Rimljane kot za njihove barbarske zaveznike postal preveč rimski.

Kot sedmega po vrsti je treba navesti rimskega državljana in batavijskega kraljevega potomca Civilisa. Ta je v letu štirih cesarjev, 69 n. št., vsesplošni kaos izkoristil za seveda prav tako spodleteli poskus, da bi s pomočjo nezadovoljnih pomožnih enot in previsoko obdavčenih severovzhodnogalijskih mestnih okrožij uničil rimsko oblast na obeh straneh spodnjega Rena. Če smemo verjeti Tacitu, bi bil na levem bregu Rena moral nastati *imperium Galliarum*, medtem ko je Civilis nad zunajrimskimi renskimi otoki poskušal vzpostaviti večetnično kraljestvo.

Z izjemo Arminijevega brata in nečaka so vsi zgoraj omenjeni možje prišli v spor z rimsko oblastjo, ker so v institucionalnem okviru, ki je bil zanje predviden, delovali preveč rimsko in so tako postali konkurenti, *aemuli* (o tem izrazu gl. Tacitus, *Annales* XV 13, 2 – o partski državi, in Velleius Paterculus II 109 – o Marbodu), uradne rimske politike.

Vojaško kraljestvo seveda nikoli ni ostalo omejeno na Germane iz rimskih časov. Najboljšo predstavitev tega, kako vojaško kraljestvo nastane, najdemo pri Cezarju, ki analizira – resda neuspešna – prizadevanja Helvečana Orgetoriksa (*Bellum Gallicum* I 2, 1 do 3, 3). To institucijo so poznali tudi srednjeveški Skandinavci, Anglosasi, Slovani in Madžari. Walter Pohl je zelo impresivno proučil vojaško kraljestvo Hunov in Avarov. Čeprav sta si ti dve zvezi ljudstev prizadevali za rimsko priznanje in sta se tudi polastili pomembne rimske province Panonije, je videti, da je bila njuna odvisnost od rimske državnosti, pa tudi njuna pripravljenost in potreba po integraciji manjša. Tipično je, da sta si vladarja obeh ljudstev za središče svoje oblasti izbrala Veliko madžarsko nižavje, medrečje Donave in Tise, kjer so v rimskih časih živeli sarmatski Jazigi in ki nikoli ni bilo del rimske države. Tipično je tudi to, da je avarski kan staro panonsko prestolnico Sirmij leta 582, ko jo je osvojil, uničil, namesto da bi jo – kot je npr. Gajzerik leta 439 storil z zavzeto Kartagino – spremenil v svojo rezidenco. Dejstvo, da se država Vzhodnih Gotov iz 4. stoletja v širjavah vzhodne Evrope ni zgolj ohranila, temveč se je tudi silovito razširila, medtem ko so Rimljani nanjo do hunskega napada lahko pozabili, morda lahko pojasnimo s tem, da so se kralj Ermanrik (ki je umrl leta 375/376) in njegovi morebitni, vsekakor neznani predhodniki zgledovali po tipu »nerimskih« stepskih držav. Vojaško kraljestvo je vsekakor vedno vključevalo več ali celo zelo veliko ljudstev in se je kot vojaška institucija nagibalo k monarhiji v smislu samodržstva in k oblikovanju veldržav. To je bil proces, ki ga je Rim v obdobju pozne republike in cesarstva vse do 4. stoletja lahko uspešno preprečeval. Zveza številnih ljudstev, ki jo je oblikoval Arminij, je sicer razpadla kar zaradi notranjih napetosti, tako da rimski politiki k temu razpadu ni bilo treba veliko prispevati. Toda po Marbodu in Vaniju je pri Markomanih in Kvadih mogoče dokazati le še sočasno

vladavino več malih kraljev, ki so jih v glavnem imenovali Rimljani, v vsakem primeru pa jih je morala priznati rimska oblast. Enako velja tudi za Zahodne Gote iz 4. stoletja; medtem ko so bili v 3. stoletju nosilci močnega vojaškega kraljestva, ki je Rimu desetletja povzročalo velike težave, so po uničujočih porazih v boju s Klavdijem II. Gotskim in Avrelijem najpozneje leta 275 izgubili monarhični vrh, tako da jim je vse do hunskega napada leta 376 sočasno vladalo več malih kraljev. Podobno velja za veliki plemeni Alemanov in Frankov vzhodno od Rena, ki sta se približno sredi 3. stoletja na novo oblikovali.

Po rimskem pojmovanju in tudi glede na njihovo delovanje je priznanje kraljev pomenilo, da so se podredili rimski oblasti. To enotnost teorije in prakse je bilo seveda treba opustiti, ko so znotraj meja rimske države nastala kraljestva, ki so jih imenovali barbarska. Ko je leta 476 Odoaker, za njim pa v letih 493/498 Teoderik Veliki v sami Italiji, središču rimske države, ustanovil kraljestvo, ki ga je priznala rimska oblast, se je končalo več kot 70-letno obdobje, v katerem je bil ves latinski Zahod razdeljen v kraljestva, tudi takšna avtohtonega porekla. Redkim državnim tvorbam domačih barbarov je bilo dano, da so trajale daljše obdobje. *Rex* in *gens* sta bila – ne glede na to, ali sta prišla od zunaj ali pa sta se oblikovala znotraj same *Romania* – v imperij vključena s sklenjeno pogodbo, *foedus*. Gospodarsko-pravno zavarovanje federatov, pogodbenikov, njihovo priznanje in integracija so potekali na način, ki je prebivalce države tako malo obremenjeval, da so viri o tem le skopo poročali. Dejstvo je, da je bila uspešna in dolgotrajnejša naselitev tujcev odločilen pogoj za teritorializacijo plemen, *gentes*, in s tem za nastanek njihovih držav. Takšne države na začetku njenega obstoja seveda niso razumeli kot plemensko kraljestvo, temveč bolj kot dodelitev dela države. Tako je bila v izročilu zahodnogotska *sors Gothica* v Galiji znana pred *regnum Tolosanum*, burgundska *sors* pred državo Burgundov, v Afriki so bile znane *sortes Vandalorum*, nikoli pa *regnum Vandalorum et Alanorum* in celo *regnum Francorum* se v virih pojavi šele po sredi 6. stoletja. Samo Teoderikova država je bila vse od začetka *regnum*, saj je s pogodbo nadomestila imperij.

Federati so bili avtonomni, točneje rečeno, sestavljali so avtonomno enoto rimske vojske. Tako kot federati sami so bili tudi njihovi vodje, ki so bili večinoma vojaški kralji, pripadniki rimske vojske, katerih čin in moč je bilo treba določiti s pogodbo. Cesar Teodozij I. pogodbe iz leta 382 še ni sklenil s kakšnim monarhičnim kraljem Gotov, zato so gotski vodje – naj so bili kralji ali ne – dobili zgolj nižje vojaške čine, razen če niso zapustili svojega ljudstva in prestopili k Rimljanom. Nasprotno pa je pogodba iz leta 397, ki je urejala naselitev zahodnogotskih federatov v Epiru, že morala upoštevati monarhičnega gotskega kralja Alarika I. (ki je umrl leta 410). Zahodni Goti so bili tisti, ki so na rimskih tleh in v spopadu s cesarsko oblastjo razvili institucionalni model, ki je imel prihodnost. Znotraj večje rimske upravne enote so se oblikovala razmeroma majhna središča zaprtih barbarskih naselbin. Leta 397 so verjetno prišli do naslednje rešitve: cesar je Alarika I. kot prvega znanega barbarskega kralja imenoval za vojskovodjo, za generala s štirimi zvezdicami, pristojnega za Ilirijo. Konstantinopol je s podelitvijo najvišje regionalne vojaške funkcije povezoval (resda zgolj začasno) priznanje mandata, ki so ga Goti svojemu kralju Alariku brez omejitev poverili za vojno in mir, kar po rimsko pomeni – za vojaške in civilne zadeve.

Toda s tem ko je cesar priznal barbarsko kraljestvo na rimskih tleh, ni zgolj podvrgel rimskih podložnikov federatskemu kralju, temveč je obenem na račun vodilnega sloja svojega lastnega ljudstva okrepil kraljevo monarhično moč. Od trenutka, ko so Zahodni Goti ustanovili kraljestvo znotraj imperija, so se zmanjšale možnosti, da bi jih razcepili v posamezne skupine, in tako so ob koncu preseljevanja leta 418 v južni Galiji tvorili le še eno samo etnično enoto, ki je bila najpozneje leta 475 »podržavljena« kot kraljestvo.

Seveda so – četudi neuspešno – poskušali ustanovitev takšnega kraljestva legitimirati na rodovni način. Ataulf, naslednik Alarika I., se je januarja 414 poročil s cesarjevo hčerjo Galo

Placidijo, ki jo je leta 410 med zavzetjem Rima ugrabil. Med poroko so bile bojda izrečene tiste velikokrat citirane besede, po katerih je gotski kralj sprva nameraval *Romanio* nadomestiti z *Gothio* in kot Ataulf za gotski imperij postati to, kar je bil Avgust za rimskega, namreč ustanovitelj svetovne vladavine, ki bi ji dal tudi ime. Kralj je vsekakor moral spoznati, da Goti rimske državnosti, tj. na zakonih temelječe splošne *res publica*, zaradi svoje »nebrzdane barbarskosti« nikoli ne bi mogli nadomestiti, zato je bil pripravljen, da namesto da bi Rim uničeval in ga zgolj spreminjal, postane njegov preporoditelj in sklene mir. Ali so te besede avtentične ali pa so bile prepisane od starejših vzornikov, ni tako zelo pomembno. Pomembno je v njih posredovano spoznanje, da lahko rimska državnost obstaja zgolj na temelju prava in zakonov, legalno in konstitucionalno, ne pa na rodovni način, utemeljena s poreklom in rodom. Ataulfov načrt je spodletel, pa ne zgolj zato, ker je Ataulf po rojstvu svojega sina, ki ga je Gala Placidija rodila leta 415 in ki je pri krstu – v skladu s pričakovanji – dobil cesarsko ime Teodozij, živel le še kratek čas. Tudi otrok je kmalu umrl in za vedeže izpolnil Danijelovo prerokbo, da se paru s severa in juga ne obeta potomstvo. Potomstvo se je seveda pojavilo dve generaciji pozneje, vendar z enakim izidom. V zakonu Hunerika in Evdocije, vnukinje nekdanje gotske kraljice Placidije, se je rodil zadnji zakoniti kralj Vandalov Hilderik. Njegova vladavina je še enkrat dokazala, da je imela celo priženitev v teodozijsko dinastijo zelo majhen političen pomen. Pozneje je bilo še nekaj porok med cesarskimi in kraljevimi družinami, vendar so vse bile neuspešne, ker cesarstva ni bilo mogoče dedovati po ženski liniji in ker poreklo pri ustoličevanju cesarjev – v nasprotju z ustoličevanjem kraljev – tradicionalno ni igralo skoraj nobene vloge.

Samo v imenu zakonitega cesarja je bilo problem federatov mogoče rešiti legalno in trajno. Na podlagi preoblikovane *hospitalitas* in ob sočasnem priznanju rodovnega kraljestva so najprej v galski prefekturi nastale federatske države kot deli rimske države. Toda s tem ko je rimska država vse bolj izgubljala moč, so te pogodbe izgubljale pomen. V pogodbi iz leta 442 so se Vandali odpovedali federatskemu statusu. Prav tako je bila tudi večina drugih pogodb s kralji na območju rimske države v 60. letih z enostranskimi akti razdrta ali pa so preprosto zamrle. Vseeno pa se nobena od novih držav ni odpovedala pripadnosti rimski državi. Toda samo Burgundi so ostali tudi »zvesti« cesarjevi federati, in to zato ker so v tem in v nadaljnjem prevzemanju rimskih vojaških položajev videli legitimacijo, ki jih je ščitila v odnosu do njihovih številčno močnejših sovražnih sosedov, ne pa morebiti zato ker bi bili mogli ali hoteli pomagati rimski stvari v Galiji ali Italiji.

Čeprav je bil tudi sam vojaški cesar – in to najrepreszentativnejši tip tega cesarja iz 4. stoletja –, je Teodozij I. vseeno vpeljal razvojno pot, ki je vodila k »mestnemu cesarstvu« teodozijanskih otroških cesarjev in njihovih naslednikov. Medtem ko Zahodu ni uspelo onespособiti vojaški režim patricijskih vrhovnih generalov, sta o cesarju dejansko začela odločati konstantinopelski senat in ljudstvo. Sama ali pa skupaj s palačo in včasih tudi z vojsko sta bila predvsem senat in ljudstvo tista, ki sta določila cesarja. Uspeh te politike je temeljil na izredni ekonomski in demografski moči Konstantinopla. Da bi to moč presodili, smo odvisni od ocen, ki pa so pri iskanju absolutnih števil za pozno antiko in zgodnji srednji vek zgolj srečno naključje.

Rezultate, do katerih pridemo z uporabo enake metode, pa je vendarle mogoče primerjati in imajo torej določeno spoznavno vrednost. Če predpostavimo, da je imel Konstantinopol leta 500 med 300.000 in 500.000 prebivalcev, potem jih je Toulouse v tistem času imel samo 15.000. To pomeni, da je v najpomembnejšem mestu Zahodne gotske države živelo manj ljudi, kot jih je imela gotska vojska, ocenjena na približno 20.000 mož, in v najboljšem primeru samo 5 % prebivalcev Bizanca. V nasprotju s tem število prebivalcev Konstantinopla sicer ni ustrezalo predpisanemu številu vojakov v cesarski vojski, je pa večkratno presehalo dejansko

število. Ta kvantitativno-demografski zgled dopolnjujejo kvalitativno-ekonomska opažanja: Teoderikova mirovna in gospodarska politika je polnila ravenske zakladnice. Teoderikova hči Amalasvinta je po očetovi smrti podedovala 40.000 liber zlata. Ta vsota je ustrezala približno dvema letnima proračunoma Zahodnega rimskega cesarstva sredi 5. stoletja. Nasprotno pa so letni dohodki Vzhodnega rimskega cesarstva ocenjeni na 270.000 liber zlata, pri čemer je bilo 45.000 liber zlata, kar je več kot dvakratna vsota celotnega zahodnorimskega letnega proračuna, namenjenih vojski. Kar je Teoderik prigospodaril v 33 letih nemotene vladavine, deluje torej v primerjavi z osemkrat večjo vsoto, 320.000 liber zlata, ki jo je Anastazij I. zapustil po 27 let trajajoči vladavini in kljub katastrofalnim izgubam v vojni z Vandali, več kot skromno. Številke seveda ne pojasnijo vsega, vseeno pa ponazorijo, zakaj je zahodni imperij v 5. stoletju padel na raven teritorialno in institucionalno šibkejšega »partnerja« Konstantinopla. Proračun je bilo zato treba razbremeniti vojaških izdatkov, ki so pogoltnili vse. Logičen sklep je bil, da so zmanjšali redni *exercitus Romanus* in ga ponekod celo nadomestili s tujci. Tako je navaden vzhodnogotski vojščak verjetno Teoderika Velikega vsakih pet let stal zgolj 5 solidov cesarjevih darov vojakom, medtem ko bi bil isti mož kot rimski rekrut letno potreboval 30 soldov.

Ko je moral leta 476 Romul Avgustul, čeprav je bil uzurpator, svoj imperij predati kralju, se je ureditev italijanske prefekture prilagodila razvoju v ostalem zahodnem delu države. Ta prehod je predvsem pomenil silovito spremembo rodovnega kraljestva, ki ni zgolj prevzelo imperialnih funkcij, temveč je postalo tudi kraljestvo imperialnih razsežnosti. Države Zahodnih Gotov, Burgundov in Frankov so se priključile srednje velikim in manjšim rimskim upravnim enotam. Toda razširitev Zahodne gotske države v drugi polovici 5. stoletja je zahtevala obsežnejše organizacijske oblike od teh, ki so bile predvidene v letih 418/419. Vendar tolosanski Goti – še manj pa Burgundi in Franki – niso prevzeli niti položajev cesarskega *comitatus* niti položajev galske prefekture. Njihova uprava je delovala kot razširjena uprava kraljevega dvora, zato je kariero, kakršna je bila običajna pri Rimljanih, postavila na glavo. Zdaj se je *cursus honorum* začel v kraljevem okolju in končal v provinci. Poleg tega so Evrikovi (466–484) uspehi privedli do tega, da je kralj tako v Španiji kot v Galiji prevzel rimske dukate, tj. militarizirane enote provinc, skupaj z njihovimi rimskimi posestniki in uradi. Zato so bili prvi tolosanski *duces*, ki so bili obenem vojskovodje in upravitelji province, Rimljani v zahodnogotskih službah. Toda dokler Leovigild leta 568 ali 569 ni prišel na oblast, se razvoj, v teku katerega je zahodnogotsko kraljestvo postalo tako rekoč španski imperij, ni končal. Šele ta zahodnogotski kralj je prevzel imperialne oblike in ustanove, kot je npr. *palatium*. Eno od španskih mest je poimenoval po svojem sinu in s tem izkoristil cesarski privilegij, ki sta ga pred njim med »*virii purpurei*« z Zahoda, ki so nosili diadem« uveljavila zgolj Teoderik Veliki in – tipično – kralj Vandalov Hunerik, ki je bil poročen z rimsko princeso. Poleg tega je bilo posedovanje kraljevega mesta in kraljeve zakladnice znamenje legitimne oblasti. Kdor je hotel biti kralj *regnum Tolosanum*, je moral priznati identiteto mesta in države ter delovati v skladu z njima. Z zavzetjem Kartagine 19. oktobra 439 se je začelo – morda s punsko tradicijo povezano – obdobje vandalskih kraljev. Gajzerik se je poleg tega od takrat imenoval »kralj dežele in morja«. Klodvik se je po zmagi nad Siagrijem bržkone naselil v Soissonsu; po zmagi nad Zahodnimi Goti leta 507 in triumfalni slovesnosti v Toursu leta 508 je frankovski kralj svojo *cathedra regni* postavil v Parizu, v središču že osvojene in še ne osvojene Galije. V Italiji se je Teoderik priključil tradiciji dvojne prestolnice zahodnega cesarstva in svojega predhodnika Odoakra. Mozaik na vhodu palače v Raveni je – po Agnellusu – prikazoval »Teoderika na konju, predstavljenega v oklepu, s ščitom v levi roki in sulico v desni; na njegovi levi je stal Rim s kopjem in čelado, na desni pa Ravena, ki se je prek morja in pokrajine obračala h kralju«. Kljub temu Vzhodno gotsko kraljestvo ni bilo *regnum* Ravene, temveč je do konca ostalo *regnum* Rima.

Zadnje dejanje Avgustula kot vladarja je bilo to, da je odslovil senatorsko odposlaništvo, ki je bilo pod Odoakrovim pritiskom in je v Konstantinoplu deponiralo odpoved lastnemu cesarju, svojega novega gospodarja pa označilo za moža, ki so ga »sami izbrali kot primernega za to, da pri njih uspešno rešuje (politične) zadeve«, saj naj bi se spoznal tako na državo kot na vojno. Obenem so senatorji prosili, naj cesar Odoakru dodeli položaj patricijskega vojskovodje in mu zaupa upravo nad Italiki. Istočasno je iz svojega dalmatinskega eksila odposlanca poslal tudi Nepot; ti so čestitali za konec uzurpacije ter zahtevali denar in vojsko, da bi Nepot lahko dobil nazaj zahodno cesarstvo. Zenon je Odoakrove senatorje napotil k Nepotu, z Nepotovim morebitnim imenovanjem Odoakra za patricija pa se je strinjal in je kralja s tem nazivom označil že v svojem pisnem odgovoru. Ne glede na vse dnevopolitično taktiziranje cesarjev odgovor vendarle osvetljuje pravne temelje Odoakrovega kraljestva. Položaj *patricius occidentis* naj bi potrdil ustoličenje federatskega kralja; ob popolni ohranitvi enotnosti države je *rex* stopil na mesto imperatorja. In to se ni spremenilo niti 12 let pozneje, ko je Teoderik Veliki leta 488 vkorakal v Italijo. To je storil kot cesarski vojskovodja, patricij in nekdanji konzul, kot rimski državljani, ki je bil zgolj z vidika svojih Gotov tudi njihov kralj, ni pa še bil kralj Gotov in Italikov, ki bi ga bil priznal rimski cesar.

Z zmago nad Odoakrom so Goti leta 493 postali edina italijanska vojska, ki je – razumljivo, četudi za cesarjeve predstave nekoliko prehitro – Teoderika povzdignila v *rex*, se pravi, da je zdaj vendarle postal »kralj Gotov in Italikov« z nazivom *Flavius rex*, ne *rex Gothorum*. Preden se je Teoderik iz spodnjemezijskega kraja *Novae* (Svištov) odpravil na pot, je z Zenonom sklenil pogodbo, v kateri je zapisano, »naj po zmagi nad Odoakrom /v zahvalo, op. prev./ za trud vlada kot kralj na mestu cesarja, dokler ta ne pride tja«. Leta 493 sta bila Odoaker in Zenon mrtva, cesar Anastazij pa je imel pomembnejše skrbi od tega, da odpotuje v Raveno in tam igra cesarja. S tem je v skladu s pogodbo nastopil primer *praeregnare*, kar pomeni, da je moral Teoderik izvajati oblast za zakonitega cesarja. V tem smislu se je pri svojem vladanju ravnal po cesarstvu in je poskušal preseči vsakršno rodovno partikularnost. Konec koncev se je v državi cesarjev z božjo pomočjo naučil, kako se Rimljanom pravično vlada. Njegova država naj bi bila zato kopija dobre predloge, zvesta podoba edine države. Kolikor Teoderik po položaju zaostaja za cesarjem, toliko po drugi strani presega druge *gentes* in njihove kralje. Teoderik išče enotnost rimske države, enotnost politične volje na Vzhodu in Zahodu. Ustoličenje kralja se je zato leta 493 zdelo enako nujno kot po Tiudimirjevi smrti. V obeh primerih se je *exercitus Gothorum* ustavnopravno spremenil: v makedonskem Kiroso je leta 474 Teoderik prevzel dediščino svojega očeta, za kar je potreboval privoljenje vseh Vzhodnih Gotov, ki so se priključili obema Amalcema, in ne zgolj svojega spremstva iz leta 471. V Raveni leta 493, nasprotno, ni šlo zgolj za rodovno ustavno pravo, za razglasitev nekega Amalca za gotskega kralja, temveč je *exercitus Gothorum* deloval tudi kot vojska Zahoda, ki jo je legitimiral sam cesar. Na podlagi pogodbeno zagotovljene pravice do vladanja namesto cesarja, *praeregnare*, je Teoderik postal *Gothorum Romanorumque regnator*, »po dejanju pravi cesar«, *princeps Romanus*, ki je rimske imperatorje – vsaj od leta 497 – lahko brez ugovorov označil za svoje predhodnike.

Kraljestvo, ki ga je ustvaril Teoderik, se je obdržalo do leta 540, ko je Justinijanova gotska vojna divjala že pet let. Celo takrat so premagani Goti še imeli nesporno pravico, da Belizarju ponudijo »kraljevo oblast nad Goti in Italiki«. Te možnosti je bilo leta 540 z Vitigisovo kapitulacijo konec. Šele naslednji vzhodnogotski kralji so veljali za upornike; od takrat so Vzhodni Goti lahko razglasili le še barbarskega kralja.

Justinijan je svojo restavracijsko politiko v odnosu do germanskih ljudstev izpeljal dosledno in dokončno, in to takoj ko so ta ljudstva zapustila območje svoje legitimnosti. Leta 515 je Teoderik Amalca Evtarika, ki so ga »našli« pri Zahodnih Gotih, poročil s svojo hčerjo dedinjo

Amalasvinto in ga s tem designiral za naslednika. Cesar Justin, ki je bil pod vplivom svojega nečaka Justinijana, je posvojil Evtarika, mu podelil rimsko državljanstvo in konzulat. Legitimacija Teoderikovega nasledstva je bila s tem za Gote in Rimljane neizpodbitna. Obsegala je vse elemente Teoderikovega lastnega kraljestva, namreč designacijo s strani predhodnika, posvojitve s strani cesarja, podelitev državljanstva in konzulata. Zaradi Evtarikove nenadne smrti in Teoderikove smrti je oblast nad italijanskim kraljestvom prevzel Atalarik pod skrbništvom svoje matere. Poskusi, da bi znova oživili funkcijo vrhovnega vojskovodje in s tem gotski vojski priskrbeli poveljnika, so zaradi oseb, ki so bile za to funkcijo izbrane, spodleteli. Zdaj je Amalasvinta, *domina rerum*, tako rekoč sama nastopila kot »vojaška kraljica«, ki je po sinovi smrti celo prevzela naslov kraljice in svojega sovražnega bratranca Teodahada razglasila za kralja. Ko je dal Teodahad sestrično ubiti, je bilo za Justinijana amalske legitimnosti konec in takrat je začel svojo gotsko vojno, ki je nič več – niti usmrnitev Amalasvintinega morilca niti razglasitev Amalasvintine hčere Matasvinte za kraljico – ni moglo ustaviti. Cesar je malo pred tem konec legitimnosti izkoristil tudi za to, da je osvojil državo Vandalov. Gelimar je prekršil Gajzerikov dedni red, zato ga je Konstantinopel razglasil za rodovnega uzurpatorja. Navsezadnje je konec baltsko-amalske legitimnosti Justinijanu verjetno nudil dodaten razlog za to, da je napadel Zahodno gotsko državo in zasedel dele Španije. Boj za legitimnost, ali bolje rečeno, legitimizacija kot sredstvo političnega boja sta odločilno zaznamovala tudi cesarsko politiko do Frankov. Podelitev patricijsko-senatorskih časti Klodviku je leta 508 legitimirala njegovo zmago nad Goti, ki jo je izbojeval leto poprej. Obenem je bila s tem priznana oblast frankovskega kralja v Galiji in nad njo, vsak napad, ki ga je Klodvik nameraval izvesti na italijansko državo Gotov, pa je bil že od začetka sankcioniran. Že leta 535 je cesarjevo poslaništvo poskušalo katoliško solidarnost Frankov mobilizirati proti arijanskim Gotom in Franke pripraviti do vpada v Italijo. Obenem so Franki za pogodbo, v kateri jim je Vitigis na začetku leta 537 odstopil vzhodnogotsko Galijo, potrebovali tudi Justinijanovo priznanje. »To, da je Galija v njihovi lasti, zanje namreč ni bilo gotovo, dokler cesar njihovih pravic uradno ni potrdil.« Justinijanova predstava o legitimnosti je lahko povsem uskladila teorijo rimske rekonkiste s prakso realne politike. Proti Frankom so se Justinijanove čete borile samo v Italiji; šele Justinijanovi nasledniki naj bi se bili, četudi zamašan in zgolj z diplomatskimi sredstvi, poskušali uveljaviti v Galiji.

Kljub zmanjšanju splošne državnosti ali pa prav zaradi nje se Rimljanom ni bilo mogoče odpovedati. Neki *leo consiliarius* je na Evrikovem dvoru opravljal funkcijo, ki je ni bilo na seznamu rimskih funkcij, pa je kljub temu nadaljeval rimsko administracijo.

* * *

Regna na rimskih tleh se sicer, kar zadeva ime, sklicujejo na tradicijo »zunanjih ljudstev«, *externae gentes*, vendar so latinske, poznorimske institucije. Sprejela so najvišji magistrat organizacije poznoantične vojske in s tem povezane položaje namestnikov cesarja, vendar niso postala uradi z regionalno pristojnostjo, temveč teritorialne vladavine, ki so za svoje območje odpravile *imperium Romanum* in *res publica*. V skladu s tem zunanje ljudstvo, kot so Goti ali Franki, ni zgolj *exercitus Gothorum* ali *exercitus Francorum*, temveč je izvorno tudi vojska rimskih federatov, ki ima v nasledstvu vojsk rimskega dvora (resda spreminjajočo se) pravico do prenosa oblasti. Iz tega sledijo integracija in institucionalizacija, lahko bi rekli tudi imperializacija plemena, *gens*. Tako je Teoderik Veliki za merilo svojega kraljestva vzel *imperium Romanum*, Leovigild pa je isto storil v zahodnogotski Španiji, potem ko je toledsko državo dokončno stabiliziral. V smislu nekakšnega protigibanja je ime Rimljanov izgubilo svoj ekumenski pomen in je začelo označevati zgolj eno od mnogih ljudstev, čeprav je podeljevanje konstitucionalno določene državljanske pravice še vedno obstajalo. Tako je bil

kraljevsko-gotski Flavius Amalus pravno gledano Rimljan, »običajen« Got je bil družbeno zavezan Rimljanom, Burgundi in Franki so imeli z Rimljani skupnega praočeta, Langobardi pa so bili – sicer stoletja pozneje – z Rimljani celo izenačeni.

Ne nazadnje je ustanovitev latinskih vladavin cesarski oblasti nudila veliko prednost. Zahod, ki mu ni bilo več mogoče vladati, je dobil sicer omejeno, vendar predvidljivo državnost s trdnimi mejami med posameznimi kraljestvi. Cesarstvo si je poleg tega lahko vzelo kratek predah, obenem pa je dobilo možnost za revizijo vseh pogodb. Lahko so priznali kraljestvo znotraj rimskih meja in celo sprejeli gotško *regnum Italiae* kot naslednika *Hesperium regnum*. Ob ustrezni priložnosti in ob zadostnih sredstvih oblasti so vse te državne tvorbe obveljale za provizorije in rezultate uzurpacij, njihovi posestniki in ustanovitelji pa za tirane. In te možnosti si cesarstvo ni pustilo odprte šele od Justinijana naprej, čeprav jo je v resnici imel šele ta imperator. Potem so se za svojo posest seveda bali celo Franki, saj bi Justinijan lahko ravnal tako kot Marij, Kamil in prejšnji cesarji ter prešel v ofenzivo. Vendar do tega ni prišlo. Frankovska kraljestva in zahodnogotska Španija so preživeli justinijansko restavracijo in bili po njej močnejši kot prej, toda samo Franki so bili sposobni postati *Europeenses* in kot takšni postaviti temelje Evrope.

Prevod iz nemščine Anja Naglič

Literatura

1. Walter Pohl, Die Awaren (München 1988, 2002³).
2. Reinhard Wenskus, Stammesbildung und Verfassung (Köln 1961, 1977²).
3. Herwig Wolfram, Die Goten (München 1979, 2001⁴).
4. Herwig Wolfram, Gotische Studien. Volk und Herrschaft im Frühen Mittelalter (München 2005).

Zusammenfassung

Das »römische« Königtum der Germanen

Herwig Wolfram

Die Regna auf römischem Boden berufen sich zwar dem Namen nach auf die Tradition der »äußeren Völker«, *externae gentes*, sind aber lateinische, spätrömische Institutionen. Sie haben den höchsten Magistrat der spätantiken Heeresorganisation und die damit verbundenen vizekaiserlichen Positionen in sich aufgenommen, sind jedoch keine Ämter mit regionaler Zuständigkeit, sondern territoriale Herrschaften geworden, die für ihren Bereich das Imperium Romanum wie die Res publica aufhoben. Analog dazu ist ein auswärtiges Volk wie die Goten oder Franken nicht bloß ein *Exercitus Gothorum* oder *Exercitus Francorum*, sondern ursprünglich auch eine römische Föderatenarmee, die in der Nachfolge der römischen Hofheere ein, obgleich abgewandeltes Recht der Herrschaftsübertragung besitzt. Daraus folgen Integration und Institutionalisierung, wenn man will, die Imperialisierung der Gens. So nahm Theoderich der Große für sein Regnum Maß am Imperium Romanum, und Leovigild tat desgleichen im westgotischen Spanien, nachdem er das Reich von Toledo endgültig stabilisiert hatte. Gleichsam als Gegenbewegung dazu verlor der Römername seine ökumenische Bedeutung und bezeichnete bloß ein Volk unter vielen, obwohl es noch die Verleihung des konstitutionell bestimmten Bürgerrechts gab. So war ein königlich-gotischer Flavius Amalus rechtlich ein Römer, war ein »gewöhnlicher« Gote den Römern sozial verbunden, besitzen die Burgunder und Franken mit ihnen den gemeinsamen Stammvater, werden ihnen – allerdings Jahrhunderte später – die Langobarden sogar gleichgesetzt.

Schließlich bot die Errichtung der lateinischen Regna der kaiserlichen Regierung einen großen Vorteil. Der unregierbar gewordene Westen erhielt eine zwar reduzierte, jedoch berechenbare Staatlichkeit mit festen interregionalen Grenzen. Das Kaisertum gewann überdies eine Atempause und zugleich die Möglichkeit der Revision aller Verträge. Man konnte ein Königreich innerhalb der römischen Grenzen anerkennen, selbst das gotische *Regnum Italiae* als Nachfolger des *Hesperium Regnum* akzeptieren. Bei gegebener Gelegenheit und ausreichenden Machtmitteln galten alle diese Staatenbildungen als Provisorien und Ergebnisse von Usurpationen, ihre Inhaber und Gründer als Tyrannen. Und diese Option ließ sich das Kaisertum nicht erst seit Justinian offen, obwohl sie erst dieser Imperator tatsächlich besaß. Dann mußten freilich selbst die Franken-Germanen um ihren Besitzstand fürchten, sollte es Justinian einem Marius, Camillus und den früheren Kaisern gleichtun und zur Offensive schreiten. Nun, dazu ist es nicht gekommen. Die Königreiche der Franken und das westgotische Spanien überdauerten die justinianische Restauration und waren nachher stärker als zuvor, doch waren nur die Franken imstande, *Europeenses* zu werden und als solche die Grundlagen Europas zu legen.